

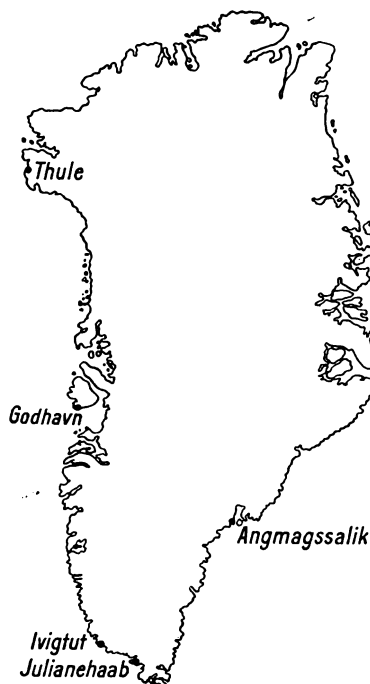
NORDISK NUMISMATISK UNIONS MEDLEMSBLAD

Norsk Numismatisk Forening · Numismatisk Forening i København
Numismatiska Föreningen i Finland · Numismatiska Föreningen i Åbo
Skånes Numismatiska Förening · Svenska Numismatiska Föreningen

1944

April

Nr. 4

JOHAN CHR. HOLM:

GRØNLANDS MØNTVÆSEN

Grønland, vor store arktiske Koloni, indtager ogsaa i numismatisk Henseende en Særstilling. De ældste nu kendte grønlandske Penge er mærkværdigvis ikke Mønter, men derimod Pengesedler, Anvisninger, udstedt i 1803 i Kjøbenhavn af den administrerende Direction for den Kongel. Grønlandske Handel til Brug ved Colonien Juliane-

haab. Den ældste kendte grønlandske Mønt kan tidligst være præget 1859 af et privat, koncessioneret Selskab, Øresunds Chemiske Fabrikker, til eget Brug, og først i 1926 udsendte Grønlands Styrelse Mønter, der var gangbare i hele Grønland. Til Sammenligning kan anføres, at den ældste kendte daterede Mønt fra Trankebar er præget 1637 og den første dansk-vestindiske Mønt bærer Aarstallet 1740; Grønland er saaledes den af de danske Kolonier, for hvilken der sidst blev udstedt særlige Penge.

Pengeøkonomien blev først indført paa et sent Tidspunkt, og den er aldrig trængt igennem paa samme Maade som i den øvrige Verden; for Grønlænderen er Penge aldrig blevet Maalet, men kun et Middel til at erhverve de Ting, han ikke direkte kunde skaffe sig igennem sit Arbejde, og paa Grund af de særlige Forhold ved Landets Kolonisation og ved Koloniernes Administration gennem Aarhundreder har Befolkningen i meget høj Grad bevaret sin Evne til Selvforsyning. Forholdet var jo det, at Staten oprindeligt forbeholdt sig Monopol paa Handelen, og selv om engelske og i Særdeleshed hollandske Hvalfangere ikke altid respekterede Monopolet, fik deres Besøg dog ingen varig Betydning for Landets Kolonisation og fremtidige Udvikling. I 1734 overdroges Monopolet til en Privatmand, i 1750 til det almindelige Handelskompagni, i 1774 overtog Staten det atter, og den danske Stat har siden da drevet Handelen som Monopol igennem den kongelige grønlandske Handel, saaledes at Grønlænderne kun herigennem fik Kontakt med den øvrige Verden. Pengene fik derved kun Betydning ved Afregninger mellem den kongelige grønlandske Handel og Grønlænderne, samt ved Aflønning af de i Grønland beskæftigede Danske.

Ganske vist kender man Fund, bl. a. af hollandske Kobbermønter, Duits, fra det 18. Aarhundrede, men disses Tilstedeværelse maa skyldes Tilfældigheder, og de berettiger ikke til Formodninger om et regulært Møntvæsen paa denne Tid. Det berettes, at Hollænderne dengang drev en meget betydelig Hvalfangst ved Grønlands Kyster, samt at de ogsaa i direkte Konkurrence med Danskerne drev Handel med de Indfødte, hvad der gav Anledning til hyppige og ikke sjældent blodige Sammenstød mellem de to Nationer med Overfald paa de danske Kolonier og Kapring af hollandske Fartøjer. Handelen var imidlertid stedse baseret paa Tuskhandel, og det er interessant at se, hvorledes den ældste grønlandske Generaltakst fra 1782, der indførtes for at stabilisere Handelsforholdene, vurderer de fra Danmark indførte

Varer i Spæk, Skind, Hvalbarder etc. Først i Aarene umiddelbart efter 1800 blev Kontantregningen indført, saaledes at der blev fastsat Priser i dansk Mønt baade paa de grønlandske Produkter og paa de fra Danmark indførte Varer. Denne Foranstaltning gav dog ikke straks Anledning til Indførelsen af Penge i Omsætningen, idet man allerede i nogen Tid havde benyttet den Fremgangsmaade, at Køb og Salg blev skrevet paa Konto. Sammenlignet med den direkte Tuskhandel, hvor Køb og Salg maatte finde Sted samtidig, og hvor det ofte af Mangel paa »Byttepenge« kunde være vanskeligt at bringe en helt retfærdig Handel i Stand, betød Kontosystemet naturligvis et meget væsentligt Fremskridt, men det viste sig desværre hurtigt, at det samtidigt var forbundet med meget store Ulemper.

I en af det kongelige Finants-Collegium udarbejdet »Oversigt over Handels-Etablissementerne — — —, samt de Forslag, som ere skete til Grønlændernes Kaars Forbedring«, offentliggjort i Collegial-Tidende 1803 No. 15 og 16, omtales det hvorledes Grønlænderne, paa Grund af deres »Ustadighed og Uforsynlighed« ofte paadrager sig Gæld, hvad der »udsætter Handelen for Tab og virker Mismod hos Grønlænderne«. I den Anledning »er der fra Handelens Side indledet Correspondence med Inspecteurerne og Betjenterne«, og »i flere af de indkomne Erklæringer yttres, at Indførelsen af Penge ved Handelen, eller et Repræsentativ for samme, vilde blive et kraftigt Middel til at virke en Hoved-Forandring i Grønlændernes Oeconomie og Tænkemaade«. Der er dog ogsaa fra anden Side givet Udtryk for visse Betæneligheder ved Pengenes Indførelse »da Følgen deraf udentvivel vilde blive, deels at der blev mere handlet med forbudne Varer, især Brændeviin, som vilde have en skadelig Indflydelse paa deres Sædelighed, deels at de Gamle og Svage og de, som formedelst en uheldig Fangst vare i Trang, vilde savne den Understøttelse, som nu er en Følge af det Fællesskab, de leve i, da de, som have erhvervet mere, dele med dem, der have mindre, eller ere udaf Stand til selv at erhverve«.

A. PENGESEDLER

Finants-Collegiet oplyser imidlertid, at »disse Betragtninger have foranlediget det nordlige Inspectorat, ved Afregning med Godhavns Grønlændere for sidste Aars Hvalfangst, at give dem, som vilde modtage samme, et Slags Creditsedler paa forskjelligt Beløb i Penge fra 10 Rd. til 6 Sk. Hvorledes disse Sedler ere blevne optagne, og hvorvidt de kunne spores at have frembragt nogen Virkning paa Grøn-

lænderne til større Forsynlighed, derom venter Handelen nærmere Efterretning«. Desværre fremgaar det ikke tydeligt af Oversigten, hvorvidt disse Sedler, de første egentlige grønlandske Penge, er udstedt 1801 eller 1802; det har sandsynligvis været haandskrevne Anvisninger udstedt af Handelsstyreren og atter tilintetgjort, saa snart de var blevet indløst, og der kendes nu intet Eksemplar deraf.

Resultatet af dette praktiske Forsøg samt af de stedfundne Overvejelser blev imidlertid, at man i 1803 begyndte Udstedelsen af den lange Række Kreditsedler, der igennem mange Aar skulde danne Grundlaget for det grønlandske Pengevæsen.

De grønlandske Pengesedlers Historie efter 1803 behandles af Dr. polit J. Wilcke i to af hans Bøger: *Specie Kurant og Rigsbankdaler 1788—1845* (Kbhvn. 1929) pag. 490—95 og *Sølv og Guldmøntfod 1845—1914* (Kbhvn. 1930) pag. 312—15, hvortil der henvises, idet det vil føre for vidt paa dette Sted at gengive de der meddelte fyldige Oplysninger. Af tidligere Fortegnelser over Sedlerne kan nævnes C. T. Jørgensen: *Beskrivelse over danske Mønter 1448—1888* (Kbhvn. 1888), samt Katalogerne over H. H. J. Lynges Samling, 1. Afd. (Kbhvn. 1899), Joh. G. Guildal's Samling (Kbhvn. 1920), Emil Glückstadt's Samling (Kbhvn. 1924) og L. E. Bruun's Samling (Kbhvn. 1928). Den efterfølgende Fortegnelse er udarbejdet paa Grundlag af det Materiale, som nu forefindes i en Række offentlige og private Samlinger, det er den hidtil mest omfattende, og den giver et klart Billede af den store Rolle, Pengesedlerne har spillet i Grønland.

Fælles for alle Sedlerne er, at de lyder paa dansk Mønt, samt at de i Teksten betegnes som Anvisninger, medens de saavel i officielle Skrivelser som i daglig Tale altid kaldes Kreditsedler. De er alle udstedt i København, oprindelig af Direktoratet for den kgl. grønlandske Handel, senere af Styrelsen for Kolonierne i Grønland og for de sidstes Vedkommende af Grønlands Styrelse. Sedlerne fra 1803 var kun gangbare ved Colonien Julianehaab, medens alle de efterfølgende gælder ved Handelsstederne i Grønland; derimod har de grønlandske Kreditsedler aldrig kunnet benyttes eller indløses andre Steder. Dette i Forbindelse med en meget omhyggelig Tilintetgørelse af de fra Grønland hjemsendte, slidte Sedler er Grunden til, at ikke blot de ældre, men ogsaa en Del af de forholdsvis nye Kreditsedler maa betegnes som overordentlig sjældne.

Sedlerne blev igennem mange Aar, muligvis lige fra 1803 og i hvert

Fald til og med de Sedler, der bærer Aarstallet 1911, opsendt til Grønland i hele Ark, hvoraf de enkelte Sedler først blev klippet ud, naar de skulde sættes i Cirkulation. I 1911 forsøgte man at perforere Arkene, saaledes at Sedlerne kunde rives fra hinanden ligesom Friemærker, men dette blev igen opgivet. Nu kendes kun ganske enkelte hele eller næsten hele Ark, men af disse fortjener to særlig Omtale. I den kgl. Mønt- og Medaille-Samling findes et Ark fra 1837, indeholdende to Stkr. 1 Rbdlr., 24 Rbs., 12 Rbs. og 6 Rbs.-Sedler og et Ark fra 1856, der indeholder to Stkr. 1 Rdl., 24 Sk., 12 Sk. og fire 6 Sk.-Sedler; det er ejendommeligt, at Arkene indeholder samtlige Værdier i Sættet, og man tør maaske heraf slutte, at ogsaa Sættet fra 1853, ligesom alle de øvrige Serier fra 1819 til 1856, har omfattet fire Værdier, uanset at man for Tiden kun kender 1 Rbdlr. og 6 Rbs.

Foruden de i Fortegnelsen opførte Sedler findes der enkelte haandskrevne Sedler, der i Tidens Løb er blevet udstedt ved forskellige Handelssteder, naar Beholdningen af de regulære Kreditsedler var sluppet op, samt de i Ivigtut benyttede »blaa Pakhusanvisninger« og primitive 10 Krone-Sedler fra 1921—22, der vil blive nærmere omtalt i Afsnittet om Mønterne fra Ivigtut, men hvoraf der ikke nu kendes noget Eksemplar.

Grønlandske Kreditsedler.

1. 1803. Een Rigsdaler dansk Courant. Colonien Julianehaab.
2. En halv Rigsdaler dansk Courant.
3. Fire og Tyve Skilling dansk Courant.
4. Tolv Skilling dansk Courant.
5. 1804. 5 Rigsdaler. Handelsstederne i Grønland.
6. 1 Rigsdaler.
7. $\frac{1}{2}$ Rigsdaler.
8. $\frac{1}{4}$ Rigsdaler.
9. 12 Skilling.
10. 6 Skilling.
11. 1819. 1 Rigsbankdaler.
12. 24 Rigsbank Skilling.
13. 12 Rigsbank Skilling.
14. 6 Rigsbank Skilling.
15. 1837. 1 Rigsbankdaler.
16. 24 Rigsbank Skilling.
17. 12 Rigsbank Skilling.

18. 6 Rigsbank Skilling.
19. 1841. 1 Rigsbankdaler.
20. 24 Rigsbank Skilling.
21. 12 Rigsbank Skilling.
22. 6 Rigsbank Skilling.
23. 1844. 1 Rigsbankdaler.
24. 24 Rigsbank Skilling.
25. 12 Rigsbank Skilling.
26. 6 Rigsbank Skilling.
27. 1848. 1 Rigsbankdaler.
28. 24 Rigsbank Skilling.
29. 12 Rigsbank Skilling.
30. 6 Rigsbank Skilling.
31. 1853. 1 Rigsbankdaler.
32. [24 Rigsbank Skilling?]
33. [12 Rigsbank Skilling?]
34. 6 Rigsbank Skilling.
35. 1856. 1 Rigsdaler Rm.
36. 24 Skilling Rm.
37. 12 Skilling Rm.
38. 6 Skilling Rm.
39. 1874. Een Krone.
40. 50 Øre.
41. 1875. 25 Øre.
42. 1883. En Krone.
43. 1887. Fem Kroner, haandskrevne Numre.
- 43 a. Fem Kroner, trykte Numre.
44. 1888. 50 Øre, haandskrevne Numre.
- 44 a. 50 Øre, trykte Numre.
45. 1892. 25 Øre.
46. 1897. En Krone.
47. 1905. En Krone.
48. 25 Øre.
49. 1911. En Krone 1905, paatrykt »Den kgl. grønlandske Handel 1911«, perforeret Rand.
50. Fem Kroner. Den kgl. grønlandske Handel, uden Vandmærke, perforeret Rand.
51. 50 Øre.
52. 25 Øre.

53. Fem Kroner. Den kgl. grønlandske Handel.
Vandmærke: DKGH, lige afskaaret Rand.
54. En Krone.
55. 50 Øre.
56. 25 Øre.
57. u. A. 5 Kroner. Styrelsen af Kolonierne i Grønland.
58. 1 Krone.
59. 50 Øre.
60. 25 Øre.
61. u. A. 50 Kroner. Grønlands Styrelse.
62. 10 Kroner.
63. 5 Kroner.

B. MØNTER

Saavidt det kan ses, har man hele Tiden, omend kun i meget be-
grænset Omfang, benyttet de almindelige danske Skillemønter ved
Siden af de officielle Kreditsedler; i de senere Aar brugte man saa-
ledes danske 10, 5, 2 og 1-Ører, men da disse Mønter ikke kan hen-
regnes til de specielle grønlandske Penge, skal de ikke omtales nær-
mere i denne Forbindelse.

I det amerikanske Tidsskrift »The Numismatist« Vol. XLII, No. 8,
August 1929 findes en Artikel af O. B. Carlsen: The Coinage of Ice-
land and Greenland, der indeholder det hidtil eneste Forsøg paa at
give en samlet Oversigt over de grønlandske Mønter; denne Forteg-
nelse har ogsaa herhjemme været benyttet til Ordning og Bestemmelse
af disse Mønter, men Heftet er forlængst udsolgt og vanskeligt at
fremskaffe, og det er Ønsket om at gøre dette Materiale, suppleret
med senere fremkomne Oplysninger, tilgængeligt for en større Kreds,
der er den direkte Foranledning til Fremkomsten af nærværende
Arbejde.

Takket være en enestaaende Elskværdighed fra mange, der i Aarenes
Løb har levet og virket i Grønland eller som paa anden Maade har
haft Tilknytning til Grønland, er det lykkedes ikke blot at supplere
Rækken af grønlandske Mønter, men ogsaa at samle en Del interes-
sante Oplysninger, som ikke tidligere har været offentliggjort, og som
maaske ikke ellers var blevet bevarede.

Med Hensyn til Ordningen af Mønterne skal det nævnes, at den
af O. B. Carlsen benyttede, strengt kronologiske Rækkefølge er fra-
veget, idet man har fundet det rimeligt at begynde med de officielle,

af Direktoratet for den kgl. grønlandske Handel og Grønlands Styrelse udgivne Mønter og først derefter at beskrive de forskellige private Mønter.

I.

MØNTER UDGIVNE AF DIREKTORATET FOR DEN KGL. GRØNLANDSKE HANDEL, NU GRØNLANDS STYRELSE

Angmagssalik.

(Nr. 1—11).

Indtil Gustav Holm paa sin Ekspedition til Østgrønland i Aarene 1883—85 besøgte Angmagssalik, havde den derværende Befolkning levet fuldstændig uden Forbindelse med Kolonierne paa Grønlands Vestkyst, og Beretningerne udefra i Forbindelse med stadig vanskeligere Fangstforhold vakte derfor i dette isolerede og stagnerende Samfund stærke Ønsker om at forlade den gamle Boplads, saaledes at mange begav sig ud paa den lange Rejse Syd om Grønland.

For om muligt at standse denne Udvandring, der truede med helt at udslette det lille Samfund, besluttede man fra dansk Side i 1894 at oprette en Missions- og Handelsstation i Angmagssalik, og Resultatet heraf blev da ogsaa, at Befolkningen voksede fra 372 i 1897 til 615 i 1917.

I den af Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel den 1. August 1894 udstedte »Instrux for Handelsbestyreren og det øvrige i Administrationens Tjeneste staaende Personale ved det nye Handelssted paa Grønlands Østkyst« lyder § 4 som følger:

»Til Lettelse for Handelsbestyreren ved Omsætningen med de Indfødte udsender Direktoratet Zinktegn med paastemplet Værdi angiven i Øremønt (500 betyder saaledes 5 Kr., 100 1 Kr., 10 10 Øre, o. s. v.). Disse Pengetegn er det Handelsbestyreren tilladt at tage i Brug, naar han skjønner, at Forholdene gjøre det tilraadeligt. De ere bestemte til Omsætningsmiddel ved Kjøb og Salg med de Indfødte; de maa ikke benyttes ved Udbetaling af Lønninger m. v. og have kun Værdi ved selve Handelsstedet.«

Ved Skrivelse af 23. August 1916 fra Indenrigsministeriet til Bestyreren af Stationen Angmagssalik meddeles det, at Ministeriet har ændret § 4 saaledes,

»— at der foruden de udsendte og benyttede Pengetegn af Zink med paastemplet Værdi tillige kan benyttes de almindelige grønlandske Kreditsedler, som er i Brug ved Kolonierne ved Vestkysten, samt dansk Skillemønt.

De grønlandske Kreditsedler kan foruden til Udbetaling af Lønninger tillige anvendes i alle Tilfælde, hvor Pengetegnene hidtil har kunnet benyttes.«

Og endelig meddeles det i Skrivelse af 18. Juli 1925 fra Indenrigsministeriet til Bestyreren af Kolonien Angmagssalik bl. a. at § 4 bortfalder.

Mønterne blev taget i Brug allerede i 1894, men det fortælles, at det i Begyndelsen voldte Grønlænderne meget store Vanskeligheder at fatte Begrebet Penge; de forstod slet ikke Meningen, naar de for Eksempel købte en eller anden Ting og betalte med en 5 Kr. og saa oven i Købet fik en hel Haandfuld Smaapenge tilbage. Efterhaanden lærte de dog Pengenes Betydning, og de enkelte Mønter fik særlige Navne: 500 Øre = *anginerpâq*: den allerstørste, 100 Øre = *anginerqiaq*: den næststørste, 50 Øre = *ulivîp akia*: Et Sælskinds Betaling, 25 Øre = *pujortakap akia*: Røgtobaks Betaling, 10 Øre = *okungmiakap akia*: Skraa-tobaks Betaling, 5 Øre = *siamâp akia*: Fingerbøls Betaling, 1 Øre = *mikinerpâq*: den allermindste. Enøren kunde man ikke købe for, naar den var alene, og derfor regnede Grønlænderne ikke rigtigt med den.

Fra 1894 til 1916 var Mønterne det eneste Betalingsmiddel i Angmagssalik, men efter at de almindelige grønlandske Kreditsedler blev indført, gled de ud af Omsætningen; i 1920 eller 1921 blev Beholdningerne hjemsendt, og da Instruksens § 4 i 1925 ophævedes, blev Mønterne endelig helt afskaffet.

De ældste Mønter er runde Zinkplader af ca. 1 mm Tykkelse med indhuggede Bogstaver og Tal (se Møntbeskrivelsen). Det er ejendommeligt, at 50 Øren i Sættet senere er blevet forsynet med et udstanset Hul, saaledes at der af denne Værdi findes to Varianter; desværre har det været umuligt at faa Aarsagen hertil oplyst med Sikkerhed, men det maa formodes at være gjort for at hjælpe Grønlænderne til lettere at skelne mellem 500, 50 og 5 Øre, og det samme Formaal tjener sikkert de paa Bagsiden af 500 Øren indprægede Bogstaver: Am, der antagelig betyder Angmagssalik.

Senere er der, som det fremgaar af Fortegnelsen, blevet fremstillet Mønter af Aluminium af samme Præg og Pladetykkelse, men med noget afvigende Diameter. Disse omtales imidlertid slet ikke i de officielle Skrivelser, hvorfor man med Hensyn til Oplysninger herom er henvist til de eksisterende Mønter, samt til meget sparsomme mundtlige Overleveringer.

Det oplyses, at Aluminiumsmønterne blev anvendt i Perioden ca.

1910—20, men det kan ikke med absolut Sikkerhed afgøres, hvor mange forskellige Værdier der blev udmøntet. For Tiden kender man kun 500, 50, 10 og 5 Øre, og det er ikke usandsynligt, at der aldrig er blevet udmøntet andre i Betragtning af, at de blev udstedt ikke til Afløsning af de ældre Mønter, men til Supplering af Beholdningerne. Den eneste Mønt af Aluminium, der med Sikkerhed vides at have været i Brug paa Stedet, er forøvrigt 500 Øren.

For alle Mønterne gælder det, at de praktisk talt altid er slidte, skrammede og anløbne; dette skyldes dels det anvendte Materiale og den haardhændede Behandling, de ofte har været udsat for under Brugen, dels at Kolonibestyrelserens Frue med passende Mellemrum fik hele Beholdningen udleveret og kogte den grundigt af Hensyn til Smittefare.

Den sjældnest forekommende af Mønterne fra Angmagssalik er mærkeligt nok Enøren, og det har da ogsaa vist sig, at der knytter sig en lille Historie netop til denne Mønt. Som allerede nævnt regnede Grønlænderne ikke rigtigt med den, og derfor gik den praktisk talt ud af Omsætningen; da nu Mønterne skulde hjemsendes, viste det sig, at Kolonibestyrelserens 10 Børn brugte hele Beholdningen af Enører som Legetøj, og da disse Mønter jo ikke repræsenterede nogen større Værdi, fik Børnene Lov til at beholde dem, saaledes at kun de øvrige Mønter blev inddraget og hjemsendt.

Grønlands Styrelse.

(Nr. 12—14).

I et Cirkulære af 25. Marts 1926 (angaaende Hjemsendelse af de cirkulerende Kreditsedler) meddeles det, at der i nær Fremtid vil blive udsendt nye Skillemønter og Kreditsedler, hvorfor alle for Tiden cirkulerende grønlandske Pengesedler skal hjemsendes senest med sidste Skibslejlighed 1927.

Disse Mønter, de første, der blev gangbare i hele Grønland med Undtagelse af Kryolithselskabets, Minedriftsselskabets og Thules Omraader, blev præget paa den kgl. Mønt med Stempler udført af Medailleur Gunnar Jensen, og Udmøntningen omfattede ialt:

	1 Kr.	50 Øre	25 Øre
1926. . . .	100.242 Stkr.	87.698 Stkr.	93.996 Stkr.
1934. . . .	12.863 —	0 —	23.175 —
	<hr/> 113.105 Stkr.	<hr/> 87.698 Stkr.	<hr/> 117.171 Stkr.

Til Trods for at Udmøntningen fandt Sted baade i 1926 og 1934 og under to Møntdirektører, H. C. Nielsen (H. C. N.) og N. P. Nielsen (N), har man, antagelig af økonomiske Hensyn, benyttet de samme Stempler, saaledes at alle Mønterne bærer Aarstallet 1926 og Mærket H. C. N.

II.

PRIVATE MØNTER

A. Gibbs & Sons.

(Nr. 15—18).

Dette Firma, der vistnok var hjemmehørende i London, søgte Koncessioner i Østgrønland, men desværre har det ikke været muligt at finde Sagen i Arkiverne, og der kan derfor ikke i Øjeblikket skaffes nærmere Oplysninger herom. Koncessionerne er imidlertid ganske øjensynlig ikke blevet givet, og Mønterne har aldrig været i Brug.

Ifølge en Note i Kataloget over Guildal's Samling (Kbhvn. 1920) skal der kun eksistere 4 Sæt.

Øresunds Chemiske Fabrikker og Kryolith Mine og Handels Selskabet.
(Nr. 19—33).

Virksomhedens Historie er i korte Træk saaledes: Efter at Professor Jul. Thomsen i 1853 paa Grundlag af nogle fra Grønland hjembragte Prøver af Kryolith havde paavist, hvorledes dette kunde anvendes til Fremstilling af forskellige tekniske Produkter (Allun, Soda, Lerjord og tvekulsurt Natron), udrustede C. F. Tietgen i 1856 — i Henhold til en af Regeringen til Jul. Thomsen og Gasværksbestyrer Howitz given Tilladelse — en Skonnert, der fra Ivigtut hjembragte en Ladning Kryolith. En Del heraf blev solgt til en fransk Aluminiumsfabrik, medens Resten i 1857 blev overtaget af Handelshuset Thbd. Weber og Co., med hvem Jul. Thomsen og Howitz nu var traadt i Forbindelse. Samme Aar fik Thomsen og Howitz en ny Bevilling for to Aar, og man anlagde en Fabrik »Øresund« her i København. Driften paa denne begyndte i 1859, og samme Aar fik det nævnte Konsortium en udvidet Koncession, der senere gentagne Gange er blevet fornyet.

Efter Samraad med Tietgen dannedes i 1865 Aktieselskabet Kryolith Mine og Handels Selskabet til Overtagelse af Driften af Kryolithminerne og Afsætning af Produktionen, medens den tekniske Benyttelse overlodes Fabrikken »Øresund«, der imidlertid var blevet købt af Vilh. Jørgensen og G. Hagemann. Regeringen sanctionerede Kon-

cessionens Overdragelse og har flere Gange forlænget Koncessionen, indtil den i Henhold til Overenskomst af 5. December 1935 pr. 1. Januar 1940 er overgaaet til Kryolithselskabet Øresund A/S, hvori Staten, Øresunds Chemiske Fabrikker og Kryolithselskabet er Akzionærer.

Som det fremgaar af Møntbeskrivelsen, er der i Tidens Løb præget tre forskellige Serier af Mønter, men for dem alle gælder det, at de udelukkende har været gangbare ved Kryolithminen i Ivigtut. Dog kan det som et lille Kuriosum nævnes, at nogle af Zinktegnene med Indskriften IVIGTUT har været benyttet paa det kgl. Teaters Scene omkring 1910; desværre kan det ikke oplyses, hvordan eller hvorfor Teatret har faaet dem, og Mønterne er efterhaanden forsvundne.

Det virker maaske overraskende, at man til Brug i et saa begrænset Omraade fremstillede egne Mønter i Stedet for at anvende de Betaalingsmidler, Kreditsedlerne, der i Forvejen blev benyttet i Grønland, men Aarsagen hertil var, at man ønskede at forebygge Smughandel mellem de i Ivigtut beskæftigede danske Arbejdere og Grønlænderne.

Administrationen ønskede ikke, at Grønlænderne af denne Vej kom i Besiddelse af Varer, som det ellers ikke var tilladt at indføre, eller at Grønlænderne solgte deres Produkter udenom den kgl. grønlandske Handel. Derimod maatte Arbejderne gerne købe Fisk og Kød til eget Forbrug af Grønlænderne, og det blev da ordnet paa den Maade, at Arbejderne betalte med de lokale Mønter, som saa af Statens Tilsynsførende paa Stedet blev vekslet med Kreditsedler, hvorved man af Beløbenes Størrelse nogenlunde kunde kontrollere, at Handelen ikke antog uheldige Former. De i Ivigtut udleverede Kreditsedler var stemplet med en Stjerne og blev, straks efter at de var anvendt til Indkøb ved et af Handelsstederne, hjemsendt til Kassation, saaledes at de ikke indgik i den almindelige Omsætning.

En anden medvirkende Aarsag til, at Virksomheden benyttede egne Penge, har sikkert været, at man da ikke behøvede at binde en større uproduktiv Kapital i Cirkulationen deroppe.

Foruden Mønterne brugte man ogsaa »blaa Pakhusanvisninger« lydende paa 10 Kr., som blev sendt op i Blokke fra København, og som af Driftsbestyreren blev forsynet med Dato og Underskrift.

De ældste Mønter, »Øresund« (Nr. 19—23), maa være præget imellem 1859, da Øresunds Chemiske Fabrikker blev grundlagt, og 1865, da Kryolith Mine og Handels Selskabet oprettedes, men det maa formodes, at de blev anvendt i Ivigtut, lige indtil Kronemønten i 1875

blev indført i Danmark og dermed ogsaa i Grønland. Mønterne er ganske tynde Zinkplader, med fordybet Præg, men hvor og i hvor stort Antal, de blev fremstillet, kan ikke oplyses.

Det af O. B. Carlsen som Nr. 9 a beskrevne Eksemplar uden Værdibetegnelse er ikke medtaget i denne Fortegnelse, da det uden Tvivl kun drejer sig om en Blanket.

Den næste Serie Mønter, »Ivigtut« Mønterne (Nr. 24—28) kan, da de jo lyder paa Kronemønt, tidligst være præget i 1873, men Prægningen har sikkert fundet Sted igennem en længere Periode.

Mønterne, der ligesom de foregaaende er tynde, udstansede Zinkplader med indprægede Bogstaver og Tal, der angiver Værdien, er udført hos Hofblikkenslager Fritz Meyer, og Firmaets nuværende Indehaver Torben Meyer fortæller, hvorledes denne Fabrikation omkring Aarhundredeskiftet var det første selvstændige Arbejde, Lærlingene fik betroet; han har saaledes selv i sin Tid taget aktiv Del i Udmøntningen.

Som Følge af den primitive Fremstillingsteknik varierer Mønterne en Del, navnlig med Hensyn til Tykkelsen (ca. $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ mm), men det vil sikkert være betænkeligt paa Grundlag heraf at forsøge at skelne mellem forskellige Emissioner, og der er følgelig ikke i denne Fortegnelse taget Hensyn til tyk eller tynd Blanket. Det kan dog nævnes, at 5 Øren Nr. 27 a altid synes at være præget paa tyk og Nr. 27 b paa tynd Blanket.

Ifølge Meddelelse fra O. B. Carlsen til Inspektør Galster ved den kgl. Mønt- og Medaille-Samling (MK. Journ. 44/1930) har en Mønthandler i New York i 1917 haft to Mønter, 1000 og 500 Øre fra Ivigtut. Den førstnævnte Mønt blev købt af en amerikansk Samler, hos hvem O. B. Carlsen i 1930 har haft Lejlighed til at se den, medens den anden Mønts Skæbne er ukendt. Da man imidlertid ikke, hverken før eller siden har hørt om, at disse to Værdier skulde være præget, og da heller ingen, der har opholdt sig i Ivigtut, og hvem Spørgsmaalet har været forelagt, erindrer noget om disse to Mønter, samt endelig i Betragtning af at man øjensynlig klarede sig udmærket med de ovenfor nævnte »blaa Pakhusanvisninger« paa 10 Kr., er de ikke opført i Fortegnelsen.

En Raritet, ligeledes beskrevet af O. B. Carlsen, er ogsaa udeladt. Det drejer sig om O. B. C. Nr. 11, 85 Øre, idet det, efter alt hvad der har kunnet skaffes oplyst, maa anses for ganske usandsynligt, at en Mønt af denne Værdi nogensinde har været gangbar, end ikke i

Grønland. Ganske vist findes der et Eksemplar af Mønten i den kgl. Mønt- og Medaille-Samling, hvorfra O. B. Carlsen ogsaa har sin Oplysning herom; dette Eksemplar er i 1916 erhvervet fra Mønthandler Kirchhoff i København; det stammer fra Konferentsraad Bech's Samling og er formentlig identisk med det Eksemplar, der blev solgt paa Vilh. Bergsøes Auktion II, 28. September 1903 (Nr. 4) hos J. Schulman, Amsterdam. Det maa formodes, at Mønten er fremstillet enten som et — desværre vellykket — Forsøg paa at skabe en Sjældenhed, eller maaske blot for Morskab, hvad der ikke forekommer helt usandsynligt i Betragtning af, at det som ovenfor nævnt var ganske unge Mennesker, der var beskæftiget med Udmøntningen.

Omkring 1920 begyndte man at overveje at erstatte disse primitive Pengestykker med virkelige Mønter; dels var de forholdsvis lette at eftergøre, og dels havde man gjort den Erfaring, at de havde en uheldig psykologisk Virkning paa Arbejderne, der ikke regnede disse »Blikpenge« for noget.

I Vinteren 1921—22 skete der imidlertid en Begivenhed, der blev den direkte Foranledning til, at Planerne om de nye Mønter blev realiserede, idet Kontoret i Ivigtut og dermed en væsentlig Del af Pengebeholdningen brændte.

I en Periode derefter maatte man klare sig med 10 Kr. Sedler, fremstillede af gamle Konnossementer fra Thbd. Weber's Tid, der blev delt midt over og paa Bagsiden forsynet med Paategning om Værdien, Stempler og Underskrift. Desværre har det ikke været muligt at opspore noget Eksemplar hverken af disse private Pengesedler eller af de ovenfor omtalte »blaa Pakhuanvisninger«.

De nye Mønter (Nr. 29—33) blev udført af Medailleur Gunnar Jensen og præget paa den kongelige Mønt. Forsiden bærer Selskabets gamle Bomærke.

Udmøntningen omfattede følgende Antal Stykker:

	10 Kr.	2 Kr.	50 Øre	10 Øre
1922.....	7018	4018	4018	10018

Medens 2 Kr., 50 Øre og 10 Øre blev udpræget i hvidt Metal, Kobbernikkel, blev 10 Kr. for at fremhæve dens større Værdi udpræget — ikke i Guld — men dog i gult Metal, Aluminiumbronce, og det er første Gang denne fortrinlige og senere saa meget anvendte Legering blev udpræget paa den kongelige Mønt.

Da man imidlertid i 1924 begyndte at udmønte danske 2 Kr. Stykker

i en tilsvarende Legering og af praktisk talt samme Størrelse, gav dette Anledning til beklagelige Forvekslinger i Ivigtut, og man besluttede da, for at forebygge enhver Misforstaaelse, at præge nye 10 Kr. Stykker i hvidt Metal, Kobbernikkel, og med riflet Rand. Dette skete i 1926, hvor der paa den kongelige Mønt med de gamle Stempler, altsaa stadig med Aarstallet 1922, udmøntedes 10.706 10 Kr. Stykker, hvorefter de hidtil anvendte gule 10 Kr. Stykker blev inddraget.

Grønlandsk Minedrifts Aktieselskab.

(Nr. 34—36).

Den 26. Juni 1904 fik Grosserer J. Bernburg Koncession til »i de danske Kolonidistrikter paa Vestgrønland — det Aktieselskabet Kryolith Mine og Handels Selskabet overdragne Areal ved Ivigtut i Sydgrønland dog undtaget — paa Steder, som opgives, og af Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel approberes, at bryde og derfra udføre Kobber, Bly, Grafit, Asbest og Glimmer«. Disse Rettigheder overdroges den 1. Juni 1907 til Den danske Landmandsbank, under hvis Ledelse Grønlandsk Minedrifts Aktieselskab dannedes. Selskabets Vedtægter blev den 5. Februar 1909 stadfæstede af Indenrigsministeriet.

Igennem en Aarrække drev Selskabet blandt andet Josva Kobbermine ved Alangorssuak i Julianehaabs Distrikt, indtil det under 7. Juli 1933 traadte i Likvidation.

De af Selskabet udstedte Mønter bærer Aarstallet 1911, og de er præget hos L. Chr. Lauer, Münzprægeanstalt, Nürnberg. Materialet er forniklet Zink, sikkert ud fra Ønsket om at give Mønterne et smukkere Udseende og forøget Holdbarhed trods det billige Materiale, men da Forniklingen blev foretaget, inden Blanketterne blev udstanset, og Mønternes Rand derfor var ubeskyttet, mistede de hurtigt deres fine, blanke Udseende og blev næsten lige saa sorte som de andet Steds benyttede Zinkmønter.

Thule.

(Nr. 37—42).

I 1910 oprettede Knud Rasmussen i Kap York Distriktet en arktisk Station, Thule, som dels skulde være videnskabelig Ekspeditionsbasis, dels Handelsstation for Polareskimoerne. Stationen er beliggende i North Star Bay, Nord for Kap York, paa 76° 33' n. Br. og nævnes som Verdens nordligste Boplads; der findes i hele Distriktet knap 300 Mennesker.

De ældste Mønter bærer Aarstallet 1910, Aaret for Stationens Grundlæggelse, men det fremgaar af de gamle Regnskaber, at de først er udstedt i 1913. Mønterne er, ligesom Minedriftsselskabets Mønter, præget hos L. Chr. Lauer i Nürnberg, saa vidt det har kunnet oplyses, til et samlet Beløb af Kr. 7000.—.

I 1932 udmøntedes der tilsvarende 10 og 5 Kr. Stykker, de blev præget hos H. Th. Neergaard, Gravør og Stempelfabrik, Pilestræde 52 A, København, i et Antal af 500 af hver Værdi.

Da Stationen i 1937 overgik til Staten, blev disse Mønter inddraget og erstattet med Grønlands Styrelses Mønter.

MØNTER UDGIVNE AF DIREKTORATET FOR
DEN KONGELIGE GRØNLANDSKE HANDEL, NU
GRØNLANDS STYRELSE

Angmagssalik u. A.

(1894).

1.*	5 Kr.	Fs. Kongekrone / 500 / *	Omskrift: ANGMAGSSALIK
Bs. uden Præg. Zink, 42,5 mm.
1 a.*	5 Kr.	som Nr. 1, men	Bs. Am
2.	1 Kr.	som Nr. 1, men	100 Zink, 39 mm.
3.	50 Øre	som Nr. 1, men	50 Zink, 37 mm.
3 a.	50 Øre	som Nr. 3, men med et	udstanset Hul under Stjernen.
4.	25 Øre	som Nr. 1, men	25 Zink, 34 mm.
4 a.	25 Øre	som Nr. 4, men	33 mm.
5.	10 Øre	som Nr. 1, men	10 Zink, 33 mm.
6.	5 Øre	som Nr. 1, men	5 Zink, 30 mm.
7.	1 Øre	som Nr. 1, men	1 Zink, 27 mm.

(Ca. 1910–20).

8. 5 Kr. som Nr. 1. Aluminium, 46 mm.
 9. 50 Øre som Nr. 1, men 50 Aluminium, 38 mm.
 10. 10 Øre som Nr. 1, men 10 Aluminium, 34 mm.
 11. 5 Øre som Nr. 1, men 5 Aluminium, 30 mm.

Grønlands Styrelse. 1926.

- 12.* 1 Kr. Fs. kronet Skjold med Løver og Hjerter, paa begge Sider ♦ Omskrift: GRØNLANDS ♦ STYRELSE Bs. gaende Isbjørn, f. o.: 1 KRONE f. n.: 19 · G · S · 26 t. h.: H · C · N t. v.: Ø · G · J Aluminiumbronce, 27 mm, |||||.
 13. 50 Øre som Nr. 12, men paa Bs. 50 ØRE Aluminiumbronce, 22 mm, |||||.
 14. 25 Øre som Nr. 12, men paa Bs. 25 ØRE Kobbernikkel, 25 mm.

PRIVATE MØNTER

A. Gibbs & Sons.

1863.

- 15.* 1 Daler Fs. 1863 Omskrift: A. GIBBS & SONS → Bs. 1 / DALER Omskrift: ØST GRØNLAND Messing, 34,5 mm.
 16. 24 Sk. som Nr. 15, men paa Bs. 24 / s Messing, 29 mm.
 17. 6 Sk. som Nr. 15, men paa Bs. 6 / s Messing, 24 mm.
 18. 1 Sk. som Nr. 15, men paa Bs. 1 / s Messing, 18 mm.

*Øresunds Chemiske Fabrikker og
Kryolith Mine og Handels Selskabet. Ivigtut.*

U. A. (1859–65).

- 19.* 1 Rigsdaler. Fs. 1 R^d Omskrift: ØRESUND Bs. uden Præg.
Zink, 31 mm.
20. 48 Sk. som Nr. 19, men 48 Zink, 31 mm.
21. 16 Sk. som Nr. 19, men 16 Zink, 31 mm.
22. 4 Sk. som Nr. 19, men 4 Zink, 31 mm.
23. 1 Sk. som Nr. 19, men 1 Zink, 31 mm.

(1873–1922).

- 24.* 1 Kr. Fs. 100 Omskrift: IVIGTUT Bs. uden Præg. Zink, 44 mm.
- 24 a. 1 Kr. som Nr. 24, men 40 mm.
25. 50 Øre som Nr. 24, men 50 Zink, 38 mm.
26. 10 Øre som Nr. 24, men 10 Zink, 30 mm.
27. 5 Øre som Nr. 24, men 5 Zink, 30 mm.
- 27 a. 5 Øre som Nr. 27, men 27 mm.
- 27 b. 5 Øre som Nr. 27 a, men 5
28. 1 Øre som Nr. 24, men 1 Zink, 27 mm.

1922.

- 29.* 10 Kr. Fs. Skjold, hvori siddende Isbjørn, foroven en vinget Hjelm, paa Siderne Hakker, Spade og Hammer.
Omskrift: IVIGTUT KRYOLITHBRUD i Afsnittet: H.C.N. 1922 ∇ GJ Bs. 10 / KR · Omskrift: KRYOLITH ♦ MINE ^{OG} HANDELS ♦ SELSKABET ♦ Aluminiumbrønce, 31 mm.
30. 2 Kr. som Nr. 29, men paa Bs. ♦ 2 ♦ / KR · Kobbernikkel, 27 mm.
31. 50 Øre som Nr. 29, men paa Bs. 50 / ØRE Kobbernikkel, 21 mm.
32. 10 Øre som Nr. 29, men paa Bs. 10 / ØRE Kobbernikkel, 17 mm.

(1926).

33. 10 Kr. som Nr. 29, men Kobbernikkel og ■■■■■ præget 1926 uanset Dateringen 1922.

Grønlandsk Minedrifts Aktieselskab.

1911.

- 34.* 1 Kr. Fs. 1911 f. o.: GRØNLANDSK MINEDRIFTS f. n.: * AKTIESELSKAB * Bs. to korslagte Hamre, derunder 100 Forniklet Zink, 24 mm.
35. 25 Øre som Nr. 34, men paa Bs. 25 Forniklet Zink, 21 mm.
36. 10 Øre som Nr. 34, men paa Bs. 10 Forniklet Zink, 18 mm.

Thule.
1910 (1913).

- 37.* 5 Kr. Fs. f. o.: * THULE * f. n.: KAP YORK Bs. f. o.: 500
f. n.: 1910 I Midten et Hul. Aluminium, 30 mm.
38. 1 Kr. som Nr. 37, men paa Bs. 100 Aluminium, 25 mm.
39. 25 Øre som Nr. 37, men paa Bs. 25 Aluminium, 20 mm.
40. 5 Øre som Nr. 37, men paa Bs. 5 Aluminium, 18 mm.

1932.

- 41.* 10 Kr. Fs. som Nr. 37. Bs. f. o.: 10 KRONER f. n.: 1932
I Midten et Hul. Aluminium, 35 mm.
42. 5 Kr. som Nr. 41, men paa Bs. 5 KRONER Aluminium, 30 mm.

Foranstaaende Fortegnelse sammenholdt med O. B. Carlsen:
»The Coinage of . . . Greenland«.

H.	O. B. C.	H.	O. B. C.	H.	O. B. C.	H.	O. B. C.	H.	O. B. C.
1	27	8	—	18	4	25	12	33	—
1a	—	9	—	19	5	26	13	34	24
2	28	10	—	20	6	27	14	35	25
3	29	11	—	21	7	27a	14a	36	26
3a	—	12	34	22	8	27b	—	37	20
4	30	13	35	23	9	28	15	38	21
4a	—	14	36	—	9a	29	16	39	22
5	31	15	1	24	10, 10a	30	17	40	23
6	32	16	2	24a	—	31	18	41	—
7	33	17	3	—	11	32	19	42	—